

In memoriam

Linda Dégh

18. märts 1920 – 19. august 2014

Tunnustatud folklorist Linda Dégh oli sündinud Budapestis, kus ta lõpetas Péter Pázmány nimelise ülikooli. Tema karjäär algas Budapestis Eötvös Lorándi ülikooli folkloristikaosakonnas. Ungarist lahkus ta sovetliku võimu tugevnemise tõttu ning asus 1965. aastal tööle Bloomingtonis Indiana ülikooli folkloristikaosakonnas. Kui folklooriinstituudis tekkis vajadus Euroopa asjatundja järele, sai temast 1982. aastal folkloori ja etnomusikoloogia professor.

Ungaris oli ta tuntud juttude ja jutustajate uurija, Ameerikas spetsialiseerus Euroopa ja Põhja-Ameerika traditsioonilistele maa- ja linnakogukondadele, aga tõi uurimise alla ka rühmitusi ja folkloorinähtusi, mida varem polnud uuritud (spiritism, folkloori kasutamine filmides, isiku ja isiklik folkloor, folkloori uued vormid).

Ta avaldas 18 raamatut ja umbkaudu 200 artiklit ning oli uuenenud folkloorinähtuste järjekindel uurija. 1968. aastal asutas ta ajakirja *Indiana Folklore*, kus avaldasid oma folkloori üliõpilased. Selles väljaandes arendati ja katsetati uudseid tänapäeva folkloori kogumis-, analüüsi- ja tõlgendamisvõimalusi – praegu on see rahvusvaheliselt tunnustatud linna- või tänapäevamuistendite uurimisena. 2001. aastal algatas ta ameerika ungarlasi uuriva pilootprojekti, mille käigus said üliõpilased unikaalse võimaluse jälgida etnilise kultuuriidentiteedi olemust ja kujunemist.

Linda Dégh oli Rahvusvahelise Rahvajutu-Uurijate Seltsi (ISFNR) ja Euroopa Rahvusvahelise Etnoloogia ja Folkloori Seltsi (SIEF) auliige, nagu ka Ameerika Folkloori Seltsi (1971) ja Soome Teaduste Akadeemia Folkloori Seltsi (1993) liige. Ta pälvis oma pika uurijatee vältel (viimased ettekanded pidas ta 2013) arvukalt uurimisstipendiumeid ja auhindasid.

Andres Kuperjanovi foto 2014.

Linda Déghi mälestati 2014. aasta Ameerika Folkloori Seltsi konverentsil Santa Fes. Ühtlasi sai iga soovija jätta mälestustahvlile talle isikliku kirja või tuua mõne eseme. Lisame siinjuures tervitusi igitoimekale ja väledale Linda Déghile eesti folkloristide poolt: Küllap oled leidnud folkloriste ja maailma askeldusi vaadates huvitavat uurimisainest!

Palju õnne!

95

20. november

Erna Tampere – folklorist

80

3. september

Dan Ben-Amos – folklorist, Pennsylvania ülikooli professor, *Folklore* toimetuskolleegiumi liige

75

21. juuli

Arvo Krikmann – akadeemik, folklorist

70

17. veebruar

Wolfgang Mieder – folklorist, Vermonti ülikooli professor

25. mai

Jaak Jaaniste – astronoom

60

26. veebruar

Mare Kõiva – kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna juhataja, *Mäetaguste* ja *Folklore* peatoimetaja

6. august

Virve Raag – *Mäetaguste* toimetuskolleegiumi liige

55

4. oktoober

Irina Nurijeva – udmurdi folklorist, *Mäetaguste* toimetuskolleegiumi liige

50

14. märts

Mare Kalda – folklorist, kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna teadur

9. aprill

Kadri Viires – Okupatsioonide muuseumi direktor

40

24. märts

Reet Hiimäe – folklorist, kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna teadur

4. aprill

Renata Sõukand – etnobioloog, kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna teadur

21. aprill

Tõnno Jonuks – arheoloog, kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna teadur

35

14. veebruar

Liisa Vesik – kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna jätkväljaannete toimetaja

Usundiuurimise konverentsid Leedus ja Lätis

2014. aasta uusi uurimiskokkuvõtteid vahendanud konverentside hulka kuuluvad Rahvusvahelise Ida- ja Kesk-Euroopa Usundi-uurimise Assotsiatsiooni (ISORECEA) 11. konverents Kaunases Vytautas Magnuse Ülikoolis 24.–27. aprillini ning Läti Usundite Uurimise Seltsi (LRPB) teine rahvusvaheline konverents Riias Läti Ülikoolis 16. ja 17. oktoobril.

ISORECEA konverents “Religioosse mitmekesisuse suurenemine kogu maailmas ning Kesk- ja Ida-Euroopas” osutas selgete uurimiseesmärkidega uurijaid koondavale organisatsioonile, kus osales uurijaid ka väljaspoolt piirkonda, märgatav oli noorte uurijate osakaal. Kolm plenaarettekannet andsid ülevaate arengutest erinevates valdkondades. Irena Borowik iseloomustas erinevatele allikatele toetudes ülevaatlikult Kesk- ja Ida-Euroopa religioosset välja, tuues esile ortodoksse kiriku arengujooned viimasel ajal koos mõne viitega Krimmile. Lisaks ortodoksse kiriku rüpes vormuvatele uuendustele juhtis ettekandja tähelepanu mitmesugustele üldistele tendentsidele Venemaa kiriku-ideoloogias, nagu panslavism (kõik slaavi kultuurid on üks ühtne kultuur), slaavi/vene kultuur on unikaalne, sellel on ida ja lääne vahendaja roll, teiskeelsed kultuurid on selles kontekstis teisejärgulised jm. Õigeuskirik teeb koostööd riigivõimuga ja toetab valitsuse poliitilisi otsuseid, mis ettekandja arvates selgitab ka Krimmis toimunut.

Eileen Barker esitas ulatuslikul materjalil ja pikaajsetel uurijakogemustel põhineva ülevaate uusreligioossete liikumiste mitmekesisusest. Ta tõi esile uusreligioossete liikumiste varasema orienteerituse karismaatilistele juhtidele, kes reglementeerisid suurel määral koguduseliikmete nägemusi ja kogemusi religiooniga, aga ka esindasid koguduse ja meedia, koguduse ja välisilma suhtlemist. Interneti areng muutis olukorda drastiliselt, sest sisuliselt igaüks saab suhelda aga ka esitada oma kogemusi ja arvamusi.

Ringo Ringvee plenaarettekannet juhtis kolme Balti riigi ajalooliselt kujunenud usulise olukorra sarnasused ja erinevused, samuti iseloomustas ta usuga seotud seadusandlust. Pikem ajalooline ülevaade päädis tänase olukorra ja liikumiste iseloomustamisega. Eesti kirikukauguse põhjuste seas tõi R. Ringvee esile toetuse puudumise rahvuslikule liikumisele, kusjuures Leedus liitis kiriku toetus leedulasi katoliku kirikuga. R. Ringvee hinnangul on Eesti seadused kõige liberaalsemad usuliikumiste ametliku aktsepteerimise ja neile võrdsete õiguste tagamise suhtes. Kõigile plenaarettekannetele järgnes elav arutelu.

Piirkonnale tüüpiliselt puudutas märkimisväärne osa uurimusi ortodoksse, aga ka katoliku kiriku nüüdisolukorda, tutvustati aktiivsemaid uusi liikumisi, usu eden-dajaid sotsialismi ajal ja postsotsialistlikul perioodil, üliõpilaste usklikkust ja/või spirituaalsust, keha religioonis, interneti ja religiooni vahekordasid, aga ettekannetes puudutati ka islami ja budismi problemaatikat, olulisemaid õpetlasi (Miklos Tomka), ajupesu ja vähemususundite sotsiaalset kontrollimist globaalses mastaabis, usuvabadust Euroopas, avalikke debatte usupühade ja keha ekshibitsionismi teemal Slovakkias, gei- ja lesbiproblemaatikat ning pakutud lahendusi, samuti lokaalse algupäraga etnilisi usu- ja elulaadiliikumisi.

Kuna paralleelselt töötas kolm sektsiooni, keskendus mõne erandiga uute usuliikumiste sektsiooni ettekannetele. Et tegemist on religioonisotsioloogia ühinguga, olid materjali analüüsimise meetodika, intervjuude analüüsimeetodid ja -tulemused konkreetsed ja täpsemad kui humanitaarses uurimisparadigmaatikas. Samas rõõmustas oskus avada numbrilisi tulemusi avara filosoofilis-antropoloogilise teadmuse põhjal.

Tähelepanu all olid äärimiselt erinevad liikumised alates Hare Krishna kogudustest ja budismist, šamanismist ja neošamanismist kuni konkreetsete uute õpetuste ja koolkondade levimiseni Baltikumis ja Ida-Euroopas (Anastassia-liikumine, Vissarioni järgijad, Baltikumi etnilised usundid, okultismi ja orientalisti folkloriseerumine, ulme tungimine religiooni valdkonda, ettekujutused sotsialismiperioodist uue põlvkonna usklike seas jpm). Muljetavaldavad olid pikematel välitöödel ja vaatlustel põhinevad käsitlused, mille vahendusel tekkis usuliikumistest elav pilt. Eestit esindasid lisaks Ringo Ringveele Indrek Pekko (ettekanne avas religioossuse tagamaid viimase rahvaloenduse tulemuste valgusel; samasuguste andmete põhjal analüüsisid mitmed ettekandjad olukorda Slovakkia, Ungari, Venemaa jpt näitel) ja Mare Kõiva (ettekanne vaatles püha / rituaalimaastiku loomist ja objekte eramaade ja avaliku ruumi näitel).

Selts valis uueks presidendiks Dinka Marinović Jerolimovi, toonitati võimalust avaldada uurimusi organisatsiooni ajakirjas *Religion and Society in Central and Eastern Europe* (RASCEE) ja valiti järgmiseks konverentsipaigaks Horvaatia.

Läti Usundite Uurimise Seltsi teisele rahvusvahelisele konverentsile “Ida ja Lääne vahel: noored, religioon ja poliitika” olid 16. ja 17. oktoobril Riiga kogunenud ligi pool-sada uurijat. Inta Mieriņa ja Alexandros Sakellariou plenaarettekanded olid seotud 14 Euroopa riigis läbi viidud projekti MYPLACE (*Memory, Youth, Political Legacy and Civic Engagement*, FP7-266831) osauuringutega. I. Mieriņa käsitles saadud andmete põhjal religioosset identiteeti ja kollektiivset tegutsemist kui solidaarsuse, poliitilise ja kodaniku ühiskonna aktiivsuse allikat. Positiivsena nägi ettekandja asjaolu, et teistega koos tegutsev inimene on tugevamalt seotud kogukonnaga, tema usaldus inimeste vastu on suurem, samuti empaatiavõime ja valmidus teisi aidata. Uuringutest selgus, et religioonil on suur mõju mosleminoortele, kellele see on üks olulisi suhtlemise võimalusi. A. Sakellariou käsitles Euroopa usklike noorte, sh mosleminoorte problemaatikat. Kuue riigi suurematesse kirikutesse (ristiusu kirikutest protestantlik, katoliiklik ja õigeuskirik, lisaks islam ja budism) kuuluvate noorte näitel iseloomustas ta seotust kiriku, poliitika ja sotsiaalpoliitiliste tegevustega.

Konverentsi ettekanded vaatlesid eri seksioonides religiooni ajaloolisi perspektiive, sotsialismi ja postsotsialismi perioodi usuelu, noorte kaasatust religiooni ja poliitikasse, religioossust sekulaarses kontekstis ning noorte seoseid loodususunditega (spirituaalsed liikumised Euroopas ja maailmas). Eestit esindasid Lätis Atko Rimmel, kes tutvustas Nõukogude Eesti noorte suvepäevi, ning Mare Kõiva, kes rääkis Maaema messi 25 aasta pikkusest kogemusest ja selle aja jooksul toimunud muutustest.

Konverentsil käsitleti palju huvitavaid valdkondi. Nimetagem nt Marika Laudere ettekannet noorte Tiibeti toetamise protestidest Lätis. Tuntud globaalsete nähtuste vaatleja Michael Strimaska esitles oma küsitluse tulemusi islandi ja ameerika paganate näitel, kelle poliitilistesse organisatsioonidesse kuulumist, usulist tolerantsi ja suhtumisi teistesse rassilistesse, etnilistesse ja religioossetesse rühmadesse ta vaatles. Head sidemed liikumiste juhtidega tagasid suure vastajate arvu. Oma eelneva Ameerika paganaid puudutava küsitluse taustal järeldas M. Strimaska, et erinevalt Ameerikast on Islandi paganad tolerantsed ja avatud suhtlemisviisiga.

Paljud tendentsid näisid olevat üldised: Ungari, Venemaa jt riikide esindajate ettekannetest koorusid välja Eesti usklikkuse/sekulaarsusega sarnased probleemid, mis kindlasti nõuavad detailsemaid käsitlusi, sh gnostitsismi, teismi jmt eristamist selmet kõiki ametlike konfessioonidega mitteliitunud ateistideks tituleerida.

Mare Kõiva

Akadeemik Arvo Krikmanni juubelisümposion “Scala naturae”

18. augustil 2014 toimus Tallinnas Eesti Teaduste Akadeemias sümposion “Scala naturae: Symposium in honour of Arvo Krikmann’s 75th birthday”. Rahvusvahelise nõupidamisega tähistati Eesti ühe mitmekülgsema ja viljakama folkloristi, Eesti Kirjandusmuuseumi vanemteaduri ja Eesti Teaduste Akadeemia liikme Arvo Krikmanni juubelit.

21. juulil 75aastaseks saanud Krikmann on vaieldamatult olnud üks interdistsiplinaarsemaid folkloriste, mida kinnitab nt selle aasta alul pälvitud suur tunnustus – Ferdinand Johann Wiedemanni keeleauhind eesti rahvaluule väikevormide suureks kirjutamise ning lingvistilise folkloristika arendamise eest, huumoriküllase keele- ja keeleanalüütilise huumorikäsitluse eest, eesti sõnakultuuripärandi rahvusvahelise tutvustamise ning humanitaarteaduste edendamise eest. Tema hingelähedasimad uurimisteemad on olnud eesti ja läänemeresoome folkloori lühivormide allikalugu, historiograafia ja tekstoloogia (sh eesti fraseoloogia ja rahvaretoorika vanemate allikate uurimine); folkloori lühivormide struktuuritasandid ja nende seosed: süntaks, loogika, modaalsused, kujundisemantika; parömioloogilised klassifikatsioonid; kujundkõne teooria, huumoriteooriad ja poliitiline huumor; folkloori ja murdeleksika geograafiline levik jne. Juubilari pika teadlasekarjääri põhilisemate uurimissuundade ja uurimustega seostasid oma sümposioniettekanded vähemal või rohkemal määral kõik esinejad. Peale Eesti kolleegide olid juubelisümposioonile tulnud akadeemik Krikmanni akadeemilised sõbrad Soomest, Venemaalt, Poolast, Austriast ja Ameerika Ühendriikidest.

Pidulik päev algas Eesti Teaduste Akadeemia peasekretäri Leo Mõtuse ja TA juhatuse liikme Peeter Tulviste tervitustega. Seejärel oli kavas üheksa teadusettekannet. Lingvistilise taustaga noor uurija Joanna Szerszunowicz Białystoki Ülikoolist pidas ettekande (*Priamels as Carries of Cultural Information*) priaameli vormis ütlustest ja nende kultuurispetsiifilisest loomusest ja laengust. Priaameli all mõistetakse ütlust, kus mingi rea sõnade, fraaside või lühilause (kirjelduste-väidete) akumuleeritud lootelule järgneb kokkuvõttev puäntidee (nt eesti vanasõna *Terakese teenimine, kasulapse peksmine ja popsi rehe ahtmine – need on kolm kõige halvemat tööd* või *Rätsep, räim ja pääsuke – need on kõige kergemad surema*). Esineja keskendus eelkõige poola-, inglis- ja itaaliakeelsetele priaamelitele, mille võrdleva analüüsi tulemused osutasid mitmetele kultuurilistele (nt soouurimuslikest, rahvuslikest stereotüüpidest lähtuvatele) aspektidele.

Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna professor Ülo Valk keskendus (ettekandes *Animals, Animism and Vernacular Theorising*) loomkujundile uusanimistlikes teooriates ja päevakangelase omaaegsetele uurimustele loomavanasõnadest ja loomametafooridest ning vaatles vanasõnu kui usundilisi teateid.

Venemaa Riikliku Humanitaarteaduste Ülikooli professor Alexandra Arkhipova ettekande (*To Fear Stalin, to Laugh on Fidel: Two Ways of Tabooing in Authoritarian Societies*) fookuses oli nimetabu ametlik ja rahvapärane diskursus autoritaarsete ühiskondade näitel. Varasematest autoritaarse liidri nimega seotud keeldudest (nt juhi nime kasutamisest pärast surma) saab Arkhipova sõnul rääkida alates Qini dünastia valitsemisajast (aastail 221–206 eKr) Hiinas, kus ka 21. sajandil esineb ametlikke

nimekeelde (nt kommunistliku partei poliitbüroo liikmete perekonnanimede interneti-päringutele kohaldatud tulemüür). Esineja tegi kiirülevaate Stalini-aegsetest ametlikest nimekeeldudest ning suure juhi rahvapärastest hüüdnimedest, kuid eraldi käsitlemist leidis Kuuba mõjuka eksliidri Fidel Castro juhtum. *Comandante* üldsuse eest varjatud eraelu, mitmed nimetamisega seonduvad uskumused (nt valjusti nimetamine võib esile kutsuda isiku soovimatu kohalolu ja õnnetuse) ning eufemistlikud (nt *el Caballo* 'hobune') ja düsfemistlikud (nt *el Camello* 'kaamel') hüüdnimed. Laialt levinud verbaalsed ja mitteverbaalsed hüüdnimed oleks justkui soodne pinnas hirmude ja keeldude leevendamiseks, kuid Arkhipova sõnul kasutab rahvas neid tänapäeval Kuubas pigem harjumusest ja nalja pärast. Samas nentis esineja kokkuvõttes, et Kuuba traditsioonis tekkis selliste pseudotabude, eufemismide ja düsfemismide põhjal justkui iseseisev suuline keel, mis vastandus ametlikule poliitilisele keelele. Ettekanne põhjustas elavat mõttevahetust ja küsimusi analoogsete tabude kohta tänapäeva Venemaal.

Venemaa Teaduste Akadeemia Antropoloogia- ja Etnograafiamuuseumi (Kunst-kamera) Ameerika osakonna juhataja Juri Berezkini laiahaardelise ettekande (*Three Tricksters: World Distribution of Zoomorphic Protagonists in Folklore Tales*) keskmes oli triksteri kui kindlate karakteristikutega zoomorfse tegelase kuju maailma eri rahvaste rahvajuttudes. Tuginedes omaloodud rahvaluulelis-mütoloogiliste motiivide leviala andmekataloogile (venekeelne tekstikogu on leitav interneti-aadressil <http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/>), tõi Berezkin esile kolme zoomorfset triksterikuju – (1) rebane/šaakal/koiott, (2) jänes/küülik ning (3) ronk (vares) – leviku ja laenusuhted maailma folklooris. Geograafilise leviku kohta ilmnas näiteks, et rebasel/šaakalil pole konkurente kogu Euroopas, Ida- ja Lõuna-Siberis, Aasia kesk-, edela- ega lõunaosas, Põhja- ja Kirde-Aafrikas. Uues Maailmas on trikster-koiott levinud Põhja-Ameerika lääneosas ning trikster-rebane Kesk- ja Lõuna-Andides, Chakos ja Patagonias. Jänes on triksterina valdav suures osas Aafrikast ning Kagu- ja Ida-Aasias, laialt on ta levinud ka Põhja-Ameerika idaosas.

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna juhtivteadur Mare Kõiva vaatles ja võrdles (ettekandes *Invented Sacrality*) Eesti nüüdisaegseid pühakohti, kirjeldades nende kultuuriliste vääris- ja pühapaikade mitmekesisust ja mõtestades nende paikade ümberhindamist Hobsbawmi ja Rangeri mõiste *leiutatud traditsioon* (*invented tradition*) (1983) abil. Kõiva tõi hilisajal leiutatud traditsioonidena muuhulgas välja pühendusega pingid, nt Haapsalus hiljaaegu tekkinud tava paigaldada Väikese viigi äärde Wiedemanni laureaate pingid, millest üks kannab 2014. aasta maikuust Arvo Krikmanni nime.

Grazi Ülikooli slavistika instituudi professor Peter Grzybek tegi (ettekandes *Estonian Proverbs: Some Linguistic Regularities*) kvantitatiivlingvistilise analüüsiga katset vastata eesti vanasõnade tüübikorpuse põhjal küsimusele vanasõnade keelelisest organiseeritusest – kui pikk on vanasõna, kui pikad on vanasõnatekstis sõnad, kas sõnade pikkus sõltub vanasõna pikkusest, sõna tekstisisisest asukohast jne. Oma analüüsis toetus Grzybek Arvo Krikmanni juba 1967. aastal ilmunud artiklile eesti vanasõnade keelestatistikast kui ühele varaseimale ja silmapaistvaimale tööle selles vallas.

Turu Ülikooli professor Pekka Hakamies pidas väga isiklikku laadi muheda ettekande (*Meetings with Arvo Krikmann*), kirjeldades mälestuspilte, mis on teda ja juubilari ühendanud ühiste vanasõnaprojektide kaudu. Hakamies andis üksikasjaliku ajaloolise ülevaate Matti Kuusi initsiatiivil 1970. aastail alanud läänemeresoome vanasõnaprojekti

“Proverbia septentrionalia” (1985, andmebaas loodi aastal 2000) töökaigust, taustaks nõukogudeaegsed takistused, mis Soome ja Eesti teadlastel ületada tuli.

Władysław Chłopicki Krakówi Jagiellooni Ülikoolist analüüsis (ettekandes *Power of Metonymy*) metonüümiat ehk “metafoori väiksemat öde”, lähtudes kognitivistlike teoreetikute töödest (nt Günther Radden, Vyvyan Evans, Melanie Green). Esmalt viisandis ta metafoori ja metonüümi erinevused, võttes abiks mõisted *kael* ja *pea – kael* (metonüümi) loob ligipääsu *peale* (metafoor) –, seejärel osutas akadeemik Krikmanni töödele, et näidata metonüümi osatähtsust huumoriuurimises.

Teaduslikud ettekanded lõpetas üks sümposiooni aukülalisi – Vermonti ülikooli folkloristika ja germanistika professor Wolfgang Mieder (*Futuristic Paremiology: A Plea for the Study of Modern Proverbs*), kelle esinemine sisaldas manifesti tuleviku parömioloogiale. Moodne parömioloogia pole kuigivõrd tegelenud uusvanasõnade kogumise ja uurimisega. Üha olulisemale kohale tõuseb vajadus koguda ja analüüsida moodsaid vanasõnu (*modern proverbs*, eesti vasted nt *uusvanasõna*, *moodne vanasõna*). Muidugi on siin põhiprobleem (millega taas on oma uurimustes tegelenud ka juubilar) selles, kuidas leida ja avastada uusi vanasõnu, kui palju lihtsam on tuvastada vanu, mis on tuntud ja vanasõnaväljaannetes “raiutud”. Miederi arvates tuleks hakata süsteemselt tegelema moodsate vanasõnade korpuste loomisega, mis hoolimata IT-ajastu toest on keeruline ja ajamahukas.

Teadustöö ilma sõpruseta on vähe väärt. Vanad sõbrad, Vermonti ülikooli folkloristika ja germanistika professor Wolfgang Mieder ja Arvo Krikmann. Alar Madissoni foto 2014.

Juubilar Arvo Krikmann koos sümpoosioni korraldajate ja pühendusteose toimetajatega (vasakult esireas Piret Voolaid, Anneli Baran, tagareas Liisi Laineste). Alar Madissoni foto 2014.

Ettekannetele järgnesid raamatuesitlused. Anneli Baran, Liisi Laineste ja Piret Voolaid tutvustasid Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastuses ilmunud ingliskeelset artiklikogumikku *Scala naturae: Festschrift in Honour of Arvo Krikmann*. Alexandra Arkhipova esitles Peterburis ilmuva venekeelse teadusajakirja *Антропологический Форум* 21. numbrit, milles on austusavaldusena Arvo Krikmannile eraldi lühivormi- ja huumoripeatükk “Lippudest, draakonitest ja anekdootidest” (*О знаменах, драконах и анекдотах*). Sümpoosioni korraldasid Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond (uurimisprojekt IUT-2205) ja Eesti Teaduste Akadeemia. Ürituse koduleht, kust võib leida kava, asub interneti-aadressil <http://www.folklore.ee/ri/fo/konve/2014/scalanaturae/>.

Piret Voolaid

Europhrasi konverents Pariisis

10.–12. septembrini 2014 peeti Pariisis Sorbonne'i ülikoolis Euroopa fraseoloogiauurijate ühenduse Europhras järjekordne konverents "Phraseology: Resources, Descriptive Studies and Computational Processing", mille korraldasid Pariisi 13 ülikoolist kaks: Sorbonne Paris Cité ja Sorbonne'i ülikool (Sorbonne Universités). Algselt Tuneesias toimuma pidanud üritus otsustati poliitiliselt ebaselgete aegade tõttu tuua üle Euroopasse. Konverentsi korraldustoimkonna eesotsas olnud Salah Mejri ja Ines Sfar esindavad Europhrasi prantsuskeelset uurijaskonda, kes on viimastel aastatel aktiivselt tegutsenud fraseoloogia-alaste ürituste korraldamisel. Sellest annab tunnistust, et alles mõne aasta eest toimus sealsamas Pariisis koostöös Europhrasiga parömioloogia-alane konverents. Organisatsiooni nimest hoolimata ei ole osalejateks üksnes Euroopa uurijad. Üha enam kohtab Europhrasi konverentsidel teadlasi mujaltki, sel korral näiteks Jaapanist, Taiwanilt, Brasiiliast, Nigeeriast, Egiptusest, Senegalist, Tuneesias.

Seekordsel konverentsil peeti 183 ettekannet, sh 10 plenaarettekannet, ja korraldati kuus ümarlauda. Nagu ürituse pealkirjast nähtub, olid põhiteemadeks digitaalsed ressursid ehk tekstikorpused, andmetöötlus ja deskriptiivsed uuringud. Konverentsi programmi leiab ka internetist: <http://extranet-ldi.univ-paris13.fr/europhras2014/download/Programme-Europhras-2014.pdf>.

Üks keskseimaid arutlusteemasid oli fraseoloogia klassifitseerimine, st vastuse otsimine küsimusele, kuidas mitmepalgelist fraseoloogilist keelematerjali kõige hõlpsamalt ja mõistlikumalt kohelda. Raskusi valmistab juba ühtsete ja universaalsete kriteeriumide väljatöötamine, kuna fraseoloogiliste üksuste all mõistetakse väga erinevaid ühendeid. Ühe probleemina võib tuua püsivuse kriteeriumi suhtelisuse, mis määrab ka selle, kuidas koheldakse fraseoloogiliste üksuste variante. Ühine arusaam puudub ja tõenäoliselt ei saa seda kunagi olemagi, mida näitab ka vastavate arutluste kestvus, mis ulatub tegelikult juba aastakümnete taha. Eri koolkondadel on oma lähtekohad kujundlikkuse määratlemiseks ja sellest tulenevalt keeleainese analüüsimiseks. Deskriptiivsete uuringutega seoses sooviti sel korral juhtida tähelepanu asjaolule, et peamiselt on tegeletud sünkronsete uuringutega, iseäranis diskursuseanalüüsi raames, ent üha rohkem suunavad uurijad oma tähelepanu diakroonilisele aspektile. Nii on see tulutoov grammatiseerumise ilmingu uurimisel, aga ka üldisemalt fraseoloogia uurimises. Seega on fraseoloogiauuringute keskmes endiselt teoreetilised ja metodoloogilised küsimused, mis ootavad lahendamist.

Kümnest plenaarettekandest kaks peeti inglise ja üks saksa keeles. Vanasõnauurimise *grand old man* Wolfgang Miederi ettekanne oli pühendatud ameerika esimestele naisfeministidele ja nende võimsale retoorikale, see kandis pealkirja *The Proverbial Rhetoric for Women's Rights by Elizabeth Cady Stanton and Susan B. Anthony*. Elisabeth Piirainen ja Dmitrij Dobrovolskij lahkasid oma esitluses *Idiom Motivation and Corpus Data* konkreetsete keelenäidete toel idioomi tõlkimise ja analüüsimisega seotud probleematiikat. Peter Blumenthal Kölni ülikoolist tutvustas ettekandes *Kombinatorisches Wortprofil und Phraseologieforschung* statistilist analüüsi saksa ajakirjanduskeelses toimunud muutustest, mis tulid esile 60 aastase vahega tehtud uurimustöös.

Foto 1. Sorbonne'i ülikooli peahoone. Anneli Barani foto 2014.

Foto 2. Sorbonne'i ülikooli peasissekäik. Anneli Barani foto 2014.

Peaasjalikult prantsuskeelsetes ümarlaudades keskenduti fraseologismide pragmaatikale, fraseodidaktikale, fraseoloogia tõlkimisele ja diakroonia aspektile fraseoloogias. Ainsas ingliskeelses arutelus *Computational Phraseology in Huge Linguistic Corpora: Tools, Methods and Perspectives*, mida juhtis Jean-Pierre Colson ning kus osalesid Adam Kilgarriff, Gloria Corpas-Pastor ja Ruslan Mitkov, vaeti suurte keelekorpuste haldamist, *Sketch Engine* olemust ja võimalusi rakendada seda fraseoloogilises uurimistöös, seesuguste süsteemide sobitamist fraseoloogiauurijate vajadustele tulevikus jm.

Kuulatud arvukate inglisis- ja saksakeelsete ettekannete põhjal tootsin siinkohal välja fraseoloogia-uurimises hetkel valitsevad suundumused ja aktuaalsemad teemad. Nendeks on keelekorpuste põhjal fraseoloogiliste ühendite väljaselgitamine ja analüüsimine, kahe või enama keele fraseoloogilise ainese võrdlev uurimine, nt somaatikal ja žestidel põhinevate väljendite põhjal, liitsõnad fraseoloogia osana ja nende leksikograafiline kohtlemine korpustes, fraseologismide roll (võõr)keeleõppes, fraseoloogiliste väljendite erisused ja sarnasused ajakirjanduses ja ilukirjanduses, fraseologismide visuaalsuse aspekt ja selle rakendused. Aasta-aastalt üha rohkem astub fraseoloogia-ühenduse konverentsidel üles noori alles doktoritööd kirjutavaid uurijaid, kes kasutavad oma uurimistöös peaasjalikult tänapäevaseid infotehnoloogia võimalusi ning esitlevad selle töö tulemusi. Seesugune suundumus kindlasti jätkub, seda enam, et tänavusel konverentsil valiti Europhrasile ka juhatus koos uue juhiga, kelleks sai dr Kathrin Steyer Mannheimi ülikoolist. K. Steyer on aktiivselt tegelenud eelkõige korpuspõhise leksikograafiaga, sh fraseoloogiaga, aga ka Euroopa Liidu komisjoni rahastatud projekti SprichWort-Plattform arendamisega.

Konverentsi raames toimus ka projekti *Widespread Idioms* kaastöötajate töötuba projekti juhi Elisabeth Piirainen juhtimisel. Arutati eri keelte idiomaatiliste vastete leidmise ja esitamisega seotud probleematikat, järgmiste küsitluskavade materjali ja küsitluste tulemina valmiva väljaande uute osade sisu ja ülesehitust. Projektile kaastööd tegevate fraseoloogide ring on lai ja peaaegu kõik Euroopas kõneldavad keeled on esindatud, oodatud on aga ka väiksemate keelerühmade esindajad.

Järgmine Europhrasi suurokogunemine leiab aset kahe aasta pärast Saksamaal, Trieris.

Anneli Baran

Konverents “Balkani ja Balti riigid ühinenud Euroopas: ajalugu, religioon ja kultuurid II” Sofias

1.–3. oktoobrini 2014 toimus Bulgaarias Sofias konverents “Balkan and Baltic States in United Europe: History, Religion, Cultures II”. Konverentsi korraldas Bulgaaria Teaduste Akadeemia Etnoloogia ja Folklooriuuringute Instituut koostöös Etnograafia Muuseumiga (Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum, IEFSEM) ja see oli jätkuks 2008. aastal Folklooriuuringute Instituudi eestvõttel Sofias toimunud samanimelisele konverentsile ja sellel algatatud aruteludele. Ühtlasi oli see erinevate teaduste akadeemiate vaheliste koostööprojektide lõpptulemuste esitamise foorum.

Interdistsiplinaarne konverents koondas erineva akadeemilise taustaga uurijaid, sõna said nt ajaloolased, politoloogid, sotsioloogid, etnoloogid, folkloristid, lingvistid. Eestit esindasid konverentsil folkloristid Eesti Kirjandusmuuseumist (Teaduste Akadeemia finantseeritava Bulgaaria-Eesti koostööprojekti eestvedaja) Mare Kõiva, Reet Hiimäe, Andres Kuperjanov, Liisi Laineste ja Piret Voolaid) ning Tallinna Ülikoolist Marju Kõivupuu. Ettekannete temaatika oli äärmiselt mitmekesine: ajalugu ja selle tõlgendused; religioon ja religioossete kogukondade paljus; kultuuri erinevad aspektid: traditsiooniline ja tänapäeva kultuur, kultuuripärand, subkultuurid jne; migratsiooni ajaloolised ja nüüdisaegsed dimensioonid; identiteedid ja nende teisenemine. Konverentsi kavaga on võimalik tutvuda internetis <http://www.balkanethnology.org/files/PROGRAMME.pdf>.

Konverentsi esimene sessioon “Ajalugu ja selle tõlgendused” keskendus ajalookäsitluse muutumisele avalikus diskursuses (poliitikas, rahvuslikus genealoogias, ajalooõpikutes ja mujal) ning algas Ilze Boldāne (Läti Ülikool) ettekandega “The Interpretation of Latvian History in the School Textbooks and Interviews”, milles ta andis ülevaate läti ajalooõpikute alates 20. sajandi esimesest poolest kuni tänapäevani ning võrdles seda eri põlvkondade nägemusega läti ajaloo ja koolikogemusest üldisemalt. Järgnesid kolm Bulgaaria IEFSEMi uurija ettekannet. Evgenia Troeva rääkis ajaloo taasloomisest kui rahvusliku genealoogia avaldusest (keskendudes eri pidustustele 20. sajandi Bulgaarias), mis toob kaasa žanrite segunemise ning kinnitab rahvuse järjepidevust ja identiteeti. Ivaylo Markov selgitas Makedoonia Vabariigis elava albaanlaste kogukonna näitel, kuidas Balkani regiooni etnilise identiteedi otsingud tõukuvad muuhulgas väga erinevatest ajaloonägemustest, mis omakorda põhinevad fragmentaarsetel ja vastuolulistel andmetel ajaloo ja kultuuripärandi kohta. Dimitar Atanassov kirjeldas ajaloo taasloomist institutsionaalsetes raamides – Kosovo muuseumis Pristinas –, kus esitatav visuaalne narratiiv on koondatud ümber minevikusümbolite ning tähtsal kohal figureerib USA kui lunastaja/päästja.

Istung “Postmodernsed identiteedid” tõi lavale neli täiesti erinevat, aga huvitavat sissevaadet etnilise identiteedi problemaatikasse. Olga Brusylovska (Odessa Riiklik Ülikool) ettekande keskmes olid postkommunistlikud identiteedid ja nende transformatsioonid Balti (Poola) ja Balkani (Rumeenia) näitel. Ettekande raami moodustasid Hans Kohli ja Ernest Gellneri kontseptsioonid natsionalismist. Esineja kõneles kaht

tüüpi natsionalismist: lääne (Poola demokraatliku natsionalismi näide) ja ida (Rumeenia vähem demokraatlik näide) natsionalismist. Ettekandest ilmnes, et demokraatia ei elimineeri natsionalismi, vaid lubab selle asemel kõikvõimalike tunnete vaba väljendamist.

Veneta Jankova (Šumeni ülikool) keskendus tatari vähemuskogukonna identiteedile Leedus ja aetas esiplaanile natsionalismi defineerimise võimalused keele ja religiooni kaudu. Arutelu toimus näiteks selle ümber, kas keele kadumine võiks anda põhjust identiteedi kadumisele või kas religioon on kõige tugevam identiteediside vähemusrühmale.

Edin Smailović Montenegrost andis siseringis olija ülevaate moslemite väljarändest Bijelo Poljest, Montenegrost Türki 20. sajandi jooksul ja näitas, kuidas see on kajastunud ka kogukonna enesemääratlustes. Mila Maeva (IEFSEM) esitas põneva statistikaga ettekanne töörandest Suurbritanniasse. Teine sama asutuse töötaja, Maria Galanova lähenes identiteedile Bulgaaria meedias kajastatud avaliku arvamuse kaudu ning võttis aluseks ühe väljaande lugejate kirjad, milles ilmnevad väga selged ja äärmuslikud stereotüübid Bulgaaria etniliste vähemuste (nt mustlaste, türklaste) kohta. Ühtlasi on võimalik kirjade abil kaardistada ka vähemuste etniliste esindajate stereotüüpset sotsiaalset staatust.

Paneel “Kultuur – traditsioonid ja innovatsioonid” hõlmas äärmiselt eriilmeliste kultuurinähtuste arenguid, fookusega tänapäevale. Leedu teadlane Rasa Račiūnaitė-Paužulienė vaatles põhjalikele välitöödele tuginedes muutusi suhtumises abielusse ja perekonda 21. sajandil Bulgaarias ja Leedus. Irma Šidiškienė (Leedu Ajaloo Instituut) jälgis elukutsetega seotud tähtpäevade pidamist Leedus. Kultuuriliste paralleelide poolest pakkusid muuhulgas huvi usunditeemalised ettekanded. Reet Hiiemäe rääkis tänapäevastest toiduga seotud uskumustest ja vaatles nende sarnasusi arhailisemale usundile omase maagilise mõtlemisega. Bulgaaria uurijad tõid omalt poolt mitmeid paralleele kohaliku toitumisteemalise usundiga. Evgenia Ivanova rääkis bulgaarlaste ja mustlaste maagiatraditsioonist ja ka siin tõusid esile mitmed sarnasused Baltimaade pärimusega (näiteks kaitsemaagias, armumaagias). Svetoslava Toncheva vaatles Bulgaaria ja Kreeka tulevikuga seotud ennustusi. Petya Bankova rõhutas lastefolkloori kogumise ja uurimise vajadust. Läti teadlase Anete Karlsonē ettekanne traditsioonilisest käsitööst käivitas huvitava arutelu loovuse, innovatsiooni ja traditsioonilisuse vahelkordadest pärimuslike käsitööviiside puhul. Valeria Kolosova (Peterburi Lingvistiliste Uuringute Instituudist) kõneles bulgaaria etnobotaanilise ainese põhjal “karu” nimetamisest taimenimedes (esineb umbkaudu 300 taimenimes).

Rasa Paukštytė-Šaknienė (Leedu Ajaloo Instituut) analüüsis vaba aja veetmise kultuuri Leedu peredes aastail 2013–2014 Vilniuses korraldatud välitööde põhjal. Nõukogude ja praegusaja võrdluses esildus sooline aspekt (naiste ja meeste vaba aja veetmise erinevused).

Piret Voolaid ja Liisi Laineste (Eesti Kirjandusmuuseum) keskendusid interneti-uuringutele ja sotsiaalmeedia analüüsimisele. Voolaid vaatles 2011. aasta aprillis eesti meediaväljaannetes ja avalikkuses erakordset tähelepanu pälvinud dopinguskandaali järgset folkloori ja analüüsis olümpiavõitja kui müütilise kangelas representatsioone internetis. Laineste analüüsis huumori meemilist levikut internetis.

Teise päeva plenaarettekannete blokis astusid üles Moskva uurija Viktor Šnirelman (Mikluhho-Maklai nimeline Etnoloogia Instituut), uusreligioossete liikumiste tuntud käsitleja, kes tutvustas antikristuse ilmumisega seotud liikumisi, publikatsioone, neid

toetavaid usutegelasi ja poliitilisi jõudusid. Antikristuse ootusega on seotud väiksemad, ent agressiivsed rühmitused, kes lähtuvad konspiratsiooniteooriatest ja seostavad hukatuse motiive mh juutide ja teiste etniliste rühmadega. Esineja ettekannet ilmestasid kuulajate huvides tehtud ekskursid aja- ja kultuurilukku. Žilvytis Šaknys (Leedu Ajaloo Instituut) andis ülevaate Leedu kalendripühade sekulariseerumisest ja kujunemisest erinevate poliitiliste jõudude koosmõjus, uuema ainetiku puhul keskendus ettekandja linnakommetele, kuid kirikukalendri, riigipühade ja sekulaarsete pühade kolmikjaotus püsis. Vesselin Tepavitsarov (Sofia Kliment Ohridski Ülikool) iseloomustas Bulgaaria parteide vasak- ja parempoolseid vaateid.

Usundiga seotud paneelides astusid üles veel Richard Witt (Ateenast Kreekas), kes käsitles kristlusega lõimunud paganlike elemente Balti- ja Balkanimaades. Aušra Kairaitytė (Leedu Ajaloo Instituudist) tutvustas koduseid jumalaema ja pühakute ikoone, pilte ja kujusid. Jonas Mardosa (Leedu Pedagoogilisest Ülikoolist), tutvustas ikoonilise Ristimäe kujunemist ja sinna 21. sajandil toimuvaid palverännakuid. Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov (Eesti Kirjandusmuuseumist) andsid ülevaate Eesti ja Bulgaaria palverännakute taastamisliikumisest ja Bulgaaria erinevat tüüpi pühapaikadest: õigeusu-, moslemi, juudi ja suuremate konfessioonide ühised pühapaigad, uusspirituaalsete liikumiste pühapaigad, megaliidid jt vanemad pühamud. Solveiga Krumina-Konkova (Läti Ülikoolist) tutvustas enesearenendamise veebikeskkondi, kui ühte religioossuse avaldust, Mario Marinov (Rila Neofüüdi nimelisest Edela-Bulgaaria Ülikoolist) arutles uute religioossete liikumiste ja ühiskonna sotsiaalse arengu seoste üle ehk Bulgaaria uusreligioossete liikumiste seisundi üle perioodil 1998–2008. Just viimast aastat seostas ta maailmale jaatavalt vaatavate liikumistega.

Oli ka mitmeid vägagi uudsete lähenemistega, intrigeerivaid ja vaieldavaid seisukohti, edasist arutlust vajavate teemade hulka kuulub nt Aleksandr Šapošnikovi (V. Vinogradovi nim Moskva Vene Keele Instituudist), kes vaatles geneetika, lingvistika, arheoloogia andmetel Balti ja Bulgaaria rahvaste glotto- ja etnogeneesi, rõõmustades nt eestlasi tõdemusega, et traaklastega on meil lätlastest ja leedulastest enam ühisjooni.

Kahjuks pole nii ulatusliku konverentsi kõiki ettekandeid võimalik valgustada, isegi nimetada saime vaid osa teemadest. Õhtuses programmis demonstreeriti dokumentaalfilmides traditsioonilise kultuuri unikaalseid külgi (sütelkõndijad; islami vanade pulmakommete taastamine jm).

Konverentsi üks olulisemaid tulemusi on kindlasti see, et korraldaja-institutsioon Bulgaaria Teaduste Akadeemia Etnoloogia ja Folklooriuuringute Instituut (IEFSEM) tegi konverentsi lõpetuseks Balti ja Balkani teadlastele ettepaneku asutada selts, mille liikmeskond tegeleks interdistsiplinaarse uurimistööga, annaks välja temaatilisi artiklikogumikke ning korraldaks regulaarseid konverentse.

Reet Hiiemäe, Mare Kõiva, Liisi Laineste, Piret Voolaid

Neljas rahvusvaheline huumorikonverents Codognos

10. ja 11. oktoobril 2014 toimus Itaalias Codognos neljas huumoriuurimise konverents. Konverentsi korraldaja oli Daniela Marcheschi, kes on Carlo Collodi sihtasutuse (*Fondazione Nazionale Carlo Collodi*) asutaja ja tegelenud peamiselt huumoriga Itaalia lastekirjanduses. Konverents toimus Codogno linna toetusel ajaloolises hoones, ema Cabrini vaimses keskuses (*centro di Spiritualità Madre Cabrini*). Maja ise on tegutsev klooster, millest osa on välja ehitatud majutuseks, ürituste korraldamiseks jms; seal oli ringi liikumas nunnasid ja regulaarselt kutsus kell järjekordsele jumalateenistusele.

Tegu on tugeva ja kasvava uurijate võrgustikuga, kuhu kuulub sadakond teadlast ja mis keskendub Lõuna-Euroopa huumoripärandi uurimisele. Peamised riigid, kes selle konverentsisarja korraldamisega tegelevad, on Itaalia ja Hispaania. Selliste riikide domineerimise puhul on tavaline, et eelistatumateks teemadeks kujunevad kirjandus ja filosoofia – tõenäoliselt on see tingitud rikkalikust selleteemalisest kultuuripärandist ja üleüldisest huvist humanitaaria vastu.

Kuigi konverentsikutse järgi oli fookuses huumor kunstis, kirjanduses ja teaduses, räägiti kõige enam siiski kahel esimesel teemal. Osavõtjaid oli 45 ja nad esindasid kolmeteistkümnet riiki: Itaaliat, Portugali, Hispaaniat, Kreekat, Rumeeniat, Suurbritanniat, Zimbabwet, Ukrainat, Serbiat, Prantsusmaad, Vietnami, Iraani ja Eestit. Suurem osa esinejaid oli Lõuna-Euroopast (see peegeldus ka töökeelte valikus – inglise, itaalia, hispaania ja portugali keel –, aga sellegipoolest otsustasid paljud esinejad rahvusvahelise arusaadavuse huvides üles astuda inglise keeles).

Neli plenaarsessiooni olid jagatud mõtteliselt konverentsi põhiliste teemavaldkondade vahel kahele päevale. Esimene plenaaridest oli pühendatud (itaalia) kirjandusele ja seal võttis teiste hulgas sõna ka Daniela Marcheschi, kes rääkis 19. sajandi tuntud kirjaniku Carlo Collodi loomingust. See autor on meilegi tuntud puunuku Pinocchio looja. Marcheschi rääkis Collodi vähem tuntud loomingust – tema poliitilis-satiirilistest sõnavõttudest, näidenditest ja lühijuttudest, mis räägivad allegooria kaudu tema ajastu korruptsioonist jm poliitilistest probleemidest. Teise päeva õhtuses plenaarsessioonis, mis tegeles uuemate suundadega huumori uurimises, võtsid sõna William Louw, Min Ha Lo Cicero ja Liisi Laineste. Kuigi ettekanded olid pealtnäha erinevatel teemadel, tõsteti diskussioonis põnevalt üles nende kokkupuutepunkt: huumori “tõlgitavus” keelest keelde ja kultuurist kultuuri. William Louwi ettekanne rääkis huumori tõlgendamisest alltekstina. Ta väitis, et huumor on teksti nn kaasasündinud omadus ning selle olemasolu ja põhimehhanismi on võimalik märgata ja analüüsida arvuti abil (kaasautoriks selles osas Marija Milojkovic Serbiast, Belgradi ülikoolist). Laused, millel on sarnane loogiline vorm, osutavad teineteisele allteksti mõttes (tema näide: luulest nt John Butler Yeats *that is no country for old men => this is no x for y => this is no time to sit and wait*; kõnekäänud nagu *better x than y => better late than never, better late than pregnant* jm modifikatsioonid). Seega on tegu mehhanismiga, kus üks loogiline vorm, mitte enam niipalju sisu, osutab alltekstile, mis võib olla humoorikas. Sarnase teemaga tegeles ka Min Ha Lo Cicero, kes uuris originaalis humoorikana mõeldud lausekonstruktsioone (võime neid tinglikult kutsuda antivanasõnadeks) tõlkekirjanduses. Küsimusega, kuidas säilib humoorikas alltekst (või mitu) siis, kui huumoritekst / pilt jõuab internetti

ja see tõlgitakse või edastatakse suurele ja mitmekesisele globaalsele auditooriumile, tegeles minu ettekanne.

Kahest viimasest plenaarsessioonist üks rääkis antiikajast ja huumorist (esinejateks arheoloogid ja ajaloolased), nt Aristotelesest ja temaga seotud ikonograafiast / tema kujutamise viisidest kunstis ja kirjas. Teine oli pühendatud kreeka huumorile ning seal olid esinejaiks Thessaloniki ülikooli uurijad.

Ka paralleelsessioonides räägiti nii mõnestki huvitavast probleemist, kuid eelistatuks jäid siiski kirjanduse ja ajaloo teemad – nt Anna Ferrari ettekanne huumorist ja solvangutest kreeka ja rooma kirjanduses või Omar Coloru väga põnev ülevaade (huumorist ja) solvangutest hauainskriptsioonidel ning pühendustekstides.

Mõtteid ja elavat arutelu tekitas ka Carmela Chateau ettekanne *From the Humour of Science to the Science of Humour*. Ta tõi näiteid huumorist teadusajaloos, mh selle kohta, kuidas teadusajalugu parodeeritakse. Kuivõrd ettekandja õpetab ülikoolis prantsuskeelsetele tudengitele akadeemilist kirjutamist, väitis ta, et tudengite akadeemiliste mõtete vormistamise juures mängib huumor olulist rolli, võimaldab üle saada hirmust ja liigsest aukartusest varemkirjutatu või -avaldatu osas ja annab vajaliku distantssi, et kirjanduse üle kriitiliselt järele mõelda. Tema põhisõnumiks oli seega, et õppida saab oluliselt kergemini läbi huumori. Huvitav küsimus, mille ta lõpus püstitas, mõtiskles selle üle, et kas paradigmatavahetust teaduses saadab huumor – hakates nägema asju teise nurga alt, tekib vajadus naeruvääristada seda, kuidas enne asju nähti.

Konverentsiga samaaegselt toimus ka mitmeid kultuuriüritusi, nt raamatuesitlusi (eelmise huumorikonverentsi toimetised; D. Marcheschi toimetatud ja eessõnaga varustatud C. Collodi jutukogumik) ja karikatuurinäitus “EXPO 2015: Food”, asukohaks vana haigla (*Vecchio Ospedale Soave di Codogno*).

Järgmine, viies Lõuna-Euroopa huumoriuurijaid ühendav konverents toimub Lõuna-Prantsusmaal Dijonis.

Liisi Laineste

Natalia Ermakov kaitses doktoritöö Ersa itkudest

15. oktoobril 2014 kaitses Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituudi doktorant Natalia Ermakov doktoritööd *Эрзянские причитания: традиции бытования и современное состояние / Ersa itkud: traditsioonid ja tänapäev.*

See väitekiri on esimene põhjalikum käsitlus itkužanri ajaloost ja rollist ersa traditsioonilises kultuuris konkreetse piirkonna – Mordva vabariigi Ardatovi rajooni – pärimuse ainetel. Olles ise traditsiooni keskel kasvanud, on Natalia Ermakovil olnud suurepärased eeldused materjali kogumiseks ja interpreteerimiseks. Ta toob väga huvitavaid tähelepanekuid itkude jäädvustamise usundiliste tabude kohta ning kirjeldab ehedas situatsioonis ja kombestikust eraldi esitatud itkude erinevusi.

Oma uurimuses tugineb Natalia Ermakov nii materjali interpretatsioonile kui ka kontekstianalüüsile, lähtudes erinevaist uurimismeetodeist. Kasutatakse nii žanrilist, semantilist kui ka temaatilist itkude analüüsi. Uurimust peetakse aktuaalseks eriti seetõttu, et mordva kirjalik kultuur on noor ja suuline pärand seetõttu kultuuri oluline osa, samas on itkutraditsioon hääbumas. Tema 54 informandist 49 on ersad ja 5 mokšad, valdavalt vanemad naised, aga ka 5 meest. Osa neist elab Eestis. Lisaks on uurija hankinud materjali perioodikast, kirjandusest, arhiivimaterjalidest ja internetiallikatest.

Autor käsitleb nii mordva itkude uurimise ajalugu kui ka ühisjooni teiste soome-ugri rahvaste itkutraditsiooniga. Nii matuste kui ka pulmade puhul on tegemist siirderiitustega, mille tõttu on nii neis kombestikses kui ka itkudes eri rahvastel palju sarnast.

Rääkides itkust kui folkloorižanrist märgib autor, et iga itk on unikaalne, itkeja loob traditsioonilisi elemente kasutades igakord ainulaadse teose. Itkudel on maagiline, psühholoogiline, sotsiaalne, tavandiline ja kunstiline funktsioon. Kuigi viimane pole peamine, on kunstilisel kujundlikkusel itkude struktuuris oluline osa. Poetiliste kujundite hulka kuuluvad epiteedid, personifikatsioon, alliteratsioon, sünonüümilised kordused. On märkimisväärne, et osa itkude vormitunnustest on eriomased ka läänemeresoome itkudele ja regilauludele (*resp.* kalevalamõõdulistele lauludele), nagu alliteratsioon ja sünonüümiline parallelism. Itkude üldisem tunnus on monoloog.

Viidates erinevatele soome-ugri rahvaste muusikauurijatele, tõdetakse, et rida itkude arhailisi muusikalisi jooni on soome-ugri rahvastele ühised. Seejuures on igal rahval kujunenud oma iseärasused.

Peatükis “Ersa itkude arhailised komponendid mordvalaste tavandikultuuri uurimise allikana” analüüsitakse vara-ajaloolisi, sugukondlikke jooni, mis on säilinud eriti rituaalses matustekompleksis. Siin kirjeldatakse mh väga huvitavaid matusekombeid, kus imiteeritakse varalahkunud neiu või noormehe elus realiseerumata pulmi, kasutades “asendajat”. Arhailised jooned on ka ohvrid majahaldjale jm. Tutvustatakse ka rahvusvahelist komment – pruudipärja edasiandmist järgmisele potentsiaalsele pruudile. Paralleelina võiks märkida, et eesti pulmades on kasutatud selles funktsioonis uuemat saksalaenulist pruudipärja laulu, kuid näiteks Kihnus on vana tava, mille kohaselt pruut andis edasi sümboolselt oma pearäti veimevakast nooremale õele.

Omaette peatükis analüüsitakse traditsioonilisi elemente ja muutusi itkutraditsioonis Ardatovi rajooni külade materjali põhjal. Märgitakse, et tänapäeval on vanad

matusetavad seostunud uutega, kuid siiani püsib uskumus, et lahkunud, kelle matuserituaale pole täidetud, võivad muutuda "ohtlikeks surnuteks".

Itkudes segunevad leinamotiividega religioossed motiivid, milles omakorda segunevad eelkristlikud (ersade muinasjumaluste poole pöördumised) kristlikega ning vanad matusekombed kiriklikega. Meenutatakse pöördelisi momente inimese elus. Tõstetakse esile peielauda kui matusetseremoonia olulist osa. Rituaalsed toidud on puder, mesi, pannkoogid jm, rituaalne jook on õlu. Kuna usutakse elu jätkumist pärast surma, tuuakse spetsiaalseid toite surnule. Väitekirjas osutatakse võrdlevalt, et haudadel söömine on säilinud ka setudel.

Eraldi alapeatükk käsitleb esivanematekultust, mh seoses 40päevase mälestamise perioodiga. Selle aluseks on usk hauatagusesse ellu ja sellesse, et lahkunud esivanemad võivad mõjutada elavate käekäiku. Sama on olnud eestlastel jt rahvastel. Kultusega on seotud erilised palved ja ohverdamised.

Viidatakse ka mordvalaste ja maride iseloomulikule kirstule, millesse jäetakse üks või mitu ava, mille kaudu lahkunu hing võis tulla maa peale. Osutatakse, et palve jätta hauda pilu või aken kontakti säilitamiseks surnuga esines ka karjalastel ja setudel. Võib lisada, et viiteid sellele leidub ka Võrumaa lauludes. Arvatavasti on tegemist väga ürgse, eelkristliku soome-ugri ühisjoonega.

Eraldi käsitletakse pulmakombeid ja -itke. Mordva pulmades itkesisid peale mõrsja ka ta ema, sõbratarid jt sugulased. Mõrsjal võis olla asendaja, kui ta polnud võimeline ise itkema. Nii oli see ka setudel, kuid viimastel osales mõrsja ise kooris.

Väitekirjas kirjeldatakse pulma üksikuid etappe (kosjad, pulmadeks valmistumine ja pruudisaun) ning mõrsjaitke nendega seoses. Mõrsja pulmaeelse saunaskäigu aluseks oli usk vee puhastavasse jõusse ja saunaskäimise maagilisse mõjusse. Mõrsja tänas oma itkuga sauna haldjat. Paralleelina võib märkida, et Eestis on pulmasauna relikvt säilinud vaid Kihnus pulmanaljana, Karjalas ja Ingeris on aga mõrsja rituaalne saunatamine enne pulmi olnud kasutusel kauem. Mordva mõrsja itkeb kodust lahkumisel lähisugulastele. Itkudes esineb esivanematekultuse motiive ning paralleelina viidatakse Eestiski levinud kombele, kus mõrsja itkese või laulis surnud vanematele nende haul. Mordva mõrsjaitkudes tänatakse ka paganlikke jumalaid, kellelt loodetakse abi edaspidises elus.

Huvitavad kombes seostuvad troitsapäevaga, kus aasta jooksul abiellunud naised heitsid tiiki oma pärjad, millest alates neid loeti abielunaisteks. Itke enam ei esitatud. Töös räägitakse ka pruudi riietest. Paraku ei selgu, kas mordva pruudil olid olemas semantilise tähendusega riided või ehted enne ja pärast abielunaise staatuse omandamist.

Kokkuvõttes märgib autor, et pulmades leidsid aja jooksul aset muutused, kusjuures osa kombeid säilis endisel kujul koos vastavate uskumustega, osa kaotas esialgse tähenduse, ent säilis rituaalse elemendina, osa aga muutus pulmanaljaks.

Eraldi vaadeldakse nekruti- ja soldatiitke, mis olevat tekkinud juba enne sõjaväeteenistuskohustuse kehtestamist Peeter I poolt 1699. aastal. Kahjuks ei maini autor varasemaid sõdu, milles mordvalased on osalenud.

Nekruti ja soldatiitkudes esineb palju sarnasust surnuitkudega. Nekrutiitkudes ja noormeeste kodunt ärasaatmise tavades kajastuvad sotsiaalsed ja poliitilised olud. Ka ilmneb neis vene mõjusid. Autor tsiteerib üht populaarset venekeelset laulu, mida olevat lauldud 1970. aastatel: "Последний нынешний денечек..." jne. Laul pärineb tegelikult Esimese maailmasõja ajast ja oli populaarne ka eesti sõdurite seas. Itkude traditsioon aktualiseerus seoses iga uue sõjaga, kuhu mordva noormehi on saadetud. Viimati olid

sellisteks Afganistani ja Tšetšeeni sõda. Loodetavasti ei too ajalugu edaspidi mordvalastele uusi põhjusi nende renessansiks.

Kõrvuti tavandiitkudega olid levinud tavandivälised itkud. Neis kajastuvad inimeste isiklik saatus ja eluraskused ning neis on ühendatud paganlikud kombed ja uskumused, õigeusu mõjud, ümbritseva tegelikkuse kajastused, keelespetsiifika ja põlvkondade järjepidevus. Võib nõustuda autori arvamusega, et need tekivad vaid sellistes kultuurides, kus olid olemas ka tavandiitkud.

Järeldustes nenditakse, et itkud on oluline osa mordvalaste kultuurist, lisaks kannavad need ka etnilist identiteeti ja ühendavad kogukonda ning rahvust. Surnuitkud elavad tänaseni, itkutraditsiooni peamised kandjad on küldes elavad vanemad naised. Nekrutiitkud on aktualiseerunud kriitilistel perioodidel. Pulmaitke enam ei kasutata. Perekonnasündmusi tähistatakse nüüd kohvikutes ja restoranides. Vanade tavade ja itkude taandumise põhjustena nähakse naaberrahvaste mõju, ühiskonna sotsiaalmajanduslikku arengut ja õigeusu mõju. Tavandilaulude asemel lauldakse nüüd nii vene- kui ka mordvakeelseid seltskonnalaule, tantsitakse välismaa muusika saatel. Kultuuri muutuste põhjuseks peetakse ka järsult kasvanud linnastumist alates 1990. aastatest ja üldist globaliseerumist.

Natalia Ermakov toob esile kolm tavandite muutumise suunda: tagasipöördumine vanade tavade poole (surnuitkud), moderniseerumine (itkude kasutamine laval ja muudes uutes vormides väljaspool rituaali, mis vanasti oli tabu) ning kadumine (pulgaitkud on peaaegu kadunud ka küldes). Omakultuuri säilimise soodustamiseks peetakse vajalikuks emakeele ja omakultuuri õpetamist nii koolides kui lasteaedades ning maarahva kultuuri toetamist. Ühe võimalusena nähakse vana pärimuse kasutamist kaasaegsetes harrastusrühmades ja professionaalses kultuuris – teatris, kontsertidel jne.

Väitekiri pakub suurt huvi just rohke autentse empiirilise materjali tõttu, mida selles kirjeldatakse, interpreteeritakse ja mõtestatakse. Huvitavaid nüansse lisab autori isiklik kuuluvus uuritavasse kogukonda, mis suurendab ka järelduste usaldusväärsust. Samas on ta osanud end distantseerida uurijana, sidunud empiirilisi allikaid teoreetilise kirjandusega ning toonud paralleele ka eestlaste jt rahvaste kultuurist. Edaspidi oleks perspektiivne kõrvutada mordva itkutraditsiooni ja pulmakombeid põhjalikumalt karjalaste, vadjalaste ja isurite vastava materjaliga, kus paralleele leidub enamgi kui eesti aineses.

Töö pakub palju uut, huvitavat ja väärtuslikku teavet igale folkloristile ja naaberteaduste esindajale, eriti aga rahvausundi, kombestiku ning itkude uurijale. See on hindamatuks allikaks omakultuuri tundmaõppimisel ja väärtustamisel igale mordvalasele.

Ingrid Rüütel

Kroonika

Akadeemilises Rahvaluule Seltsis

25. septembril pidas Tuulikki Kurki (Ida-Soome ülikool) ettekande “Borders and Cultural Studies”. Tutvustati ka kaht uut väljaannet: *Folklore* (58) erinumbrist *Eesti ja läti folkloristide ja etnoloogide uurimusi Siberi rahvusaaslastest* (külalistoimetaja Anu Korb) ja *Imemuinasjutud 2* (Eesti muinasjutud I:2, koostajad Risto Järv, Mairi Kaasik, Kärri Toomeos-Orglaan).

23. oktoobril toimus igaaastane kogumiskonverents. Selleaastase konverentsi üldteema “Kehalisus ja tunded välitööde kontekstis” küsis, kuidas mõjutavad välitööde kulgu uurija ja uuritava kehalisus, tunded ja meelelised aistingud ning kuidas selliseid andmeid dokumenteerida ning hilisemasse teadustöösse kaasata. Konverentsi ettekanded võis jaotada tinglikult kolme rühma vastavalt sellele, kas keskendutakse tunnetele, kehalisusele või erinevatele meeltele. Kõiki kolme temaatilist rühma ühendab arusaam vajadusest uurija ja uuritava suhete ümberhindamiseks. Konverentsi järel esitles Ingrid Rüütel uut väljaannet: CD ja DVD “Saaremaa rahvamuusikat ja kombeid”.

20. novembril esines Laura Siragusa (Tartu ülikool, Aberdeeni ülikool) ettekandega “Language sustainability and healing oral practices: Vepsian puhegid”.

Katre Kikas

Eesti Rahvaluule Arhiivis

Juulis, augustis, septembris, oktoobris ja novembris olid Mari-Ann Rimmel ja Jüri Metssalu Muinsuskaitseameti tellimusel välitöödel Saaremaa, Läänemaa, Harjumaa, Raplamaa, Järvamaa ja Viljandimaa looduslikes pühapaikades, et määrata mälestiste piire.

8.–12. juulini osalesid Kaisa Kulasalu ja Mari Sarv Šveitsis Lausanne’s digitaalhumanitaaria maailma aastakonverentsil “Digital Cultural Empowerment” (Digitaalne kultuurikiirendus), ettekandega “Digital Humanities in Estonia: Digital Divide or Linguistic Isolation?” (Digitaalhumanitaaria Eestis: digitaalne või keeleline lõhe?).

17. juulil esines Helen Kõmmus Kärldlas Hiiumaa muuseumis ettekandega “Iiu Leigri jalajälgedes. Hiiumaa vägilasmuistendite tegelaste jäljed rahvaluulearhiivis, elavas pärimuses ja Hiiumaa maastikul”.

22.–31. juulini tegi Jüri Metssalu arheoloogilisi uuringuid Juuru kirikuaia lõunavärrava ümbruses.

8. augustil rääkis Valdo Valper Osulas 26. Kaika suveülikoolis Osula kandi vanarahva *juttöst*.

9. augustil esines Mari Sarv Kihnu tantsupäeval ettekandega Kihnu regilaulutraditsioonist eesti regilaulu taustal.

23. augustil osales Ingrid Rüütel Saaremaa laulumeistrite, tantsude ja kommete filmimisel – Saarte pärimuspäevade vaimse pärimuskultuuri seminaril.

26. augustil osalesid Eesti mäluasutuste suveseminaril Mari Sarv ja Risto Järv; Mari Sarv esines ettekandega “Digitaalhumanitaaria ja mäluasutuste roll selle arendamisel”.

30. augustil viisid Mari Sarv ja Timo Kalmu Lüganuse rahvamajas läbi Lüganuse regilaulude teemalise koolituspäeva.

1. septembril tutvustas Kaisa Kulasalu mängude veebiväljaande “1001 lastemängu aastast 1935” (<http://folklore.ee/ukauka/arhiiv/>) Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna avaaktusel.

11. septembril esines Jüri Metssalu Tartu Ülikooli looduslike pühapaikade loengukursusel ettekandega looduslike pühapaikade uurimise allikatest.

18. ja 19. septembril esines Anu Korb Tallinna Ülikooli ja Eesti Diaspora Akadeemia korraldatud pagulaskonverentsil “70 aastat suurpögenemisest” ettekandega “Kaotatud kodud. Venemaa eestlaste lood Teise maailmasõja-aegsest sundevakueerimisest ja kohanemisest uute oludega”.

27. septembril Jaanika Hundi eestvedamisel osalesid teadlaste ööl kirjandusmuuseumis folkloristika osakonna ja ERA töötajad.

28. ja 29. septembril Narvas toimunud XVII Eesti muuseumide festivalil pälvisid muuseumimeene auhinna EMMA Eesti Rahvaluule Arhiivi materjalide põhjal valminud lugemiskaardid “Head Eesti muinasjutud” (koostanud Risto Järv, Inge Annom, Mairi Kaasik, Kärri Toomeos-Orglaan, Reeli Reinaus) ning “Head Eesti mõistatused” (koostanud Piret Voolaid folkloristika osakonnast), väljaandja OÜ Loovhoog koostöös Kirjandusmuuseumiga.

Septembris, oktoobris ja novembris pidas Jüri Metssalu loenguid Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia pärimuspraktika kursusel.

1. oktoobril esines Kaisa Kulasalu ettekandega “Das Herrenhaus als estnischer/deutschbaltischer Erinnerungsort” Tartu ülikooli saksa filoloogia osakonnas germanistika sügiskooli “(Deutschsprachige) Literatur im historischen Baltikum – eine literaturwissenschaftliche Spurensuche” tudengitele.

1.–4. oktoobrini osales Jüri Metssalu Gruusias Zugdidis ISFNRI Belief Narrative Networki konverentsil “Nature Spirits: Continuity and Change” ettekandega “Beings of Natural Sacred Sites: The Example of 5 Estonian Parishes”.

9. oktoobril esitleti Tartu Ülikooli Kunstimuuseumis ERA ja TÜ rahvaluule osakonna koostöös valminud väljaannet *Imemuinasjutud 2*. Kõnelesid koostajad-toimetajad Risto Järv, Mairi Kaasik, Kärri Toomeos-Orglaan ja Inge Annom ning TÜ professor Urmas Sutrop. Muinasjutte luges ja vestis Merle Jääger.

15. oktoobril oponeeris Ingrid Rüütel Tallinna Ülikoolis Natalja Ermakovi doktoritööd “Ersa itkud: traditsioonid ja tänapäev”.

16. oktoobril tutvustas Jüri Metssalu Raplas hõimupäevadel Eesti looduslikke püha-paiku ja Rein Marani filme “Hiite lummus” ja “Looduslikud pühapaigad Eestis”.

17. oktoobril rääkis Ingrid Rüütel Haljalas pärimuspäeval “Virumaa on virulaste hoida” Virumaa regilaulude ajaloolisest ja mütoloogilisest taustast ning Jaanika Hunt esines teemal “Suulise pärimuse kogumine ja säilitamine”.

19. oktoobril pidas Ingrid Rüütel Eesti Naislaulu Seltsi 20. aastapäeva kõne Estonia kontsertsaalis.

23. oktoobril esitles Ingrid Rüütel CD ja DVD komplekti “Saaremaa rahvamuusikat ja kombeid” (Helisalvestusi Eesti Rahvaluule Arhiivist, 8) Tartus kirjandusmuuseumis ARSi konverentsil “Kehaligus ja tunded välitööde kontekstis”.

23. oktoobril esines Mall Hiimäe Taevaskojas Võro Instituudi konverentsil “Aeg läänemeresoome keeltes” ettekandega “Võrumaa ajaarvamise erijooni”.

20.–24. oktoobrini osalesid Riias Läti Rahvaluule Arhiivi 90. juubelile pühendatud konverentsil “Mapping Disciplinary History: Centers, Borderlands and Shared Spaces in Folkloristic Thought” Kaisa Kulasalu ettekandega “From the Estonian Folklore Archives to the Folklore Department of the State Literary Museum: Sovietization of Folkloristics in Late Stalinist Estonia”, Anu Korb ettekandega “On Supervising Collectors of Estonian Folklore in the Soviet Period”, Ave Goršič ettekandega “August Martin as a Correspondent of the Folklore Archives”, Mari Sarv ettekandega “Folklore and Nationalism in the 21st Century” ning Risto Järv ettekandega “Drawing and Transgressing Boundaries in Fairy Tale Publications”.

24. oktoobril viis Jüri Metssalu Tartu Ülikooli Narva Kolledžis läbi Ida-Virumaa noortele suunatud koostöö “Mis on kohapärimus?”.

25. oktoobril toimus Jüri Metssalu juhtimisel Härglas, Maidlas, Heldas ja Höredal kolmas Juuru kihelkonna pärimusmatk.

27. ja 28. oktoobril korraldasid Kaisa Kulasalu ja Mari Sarv seminari “Eesti digitaalhumanitaaria A° 2014: infotehnoloogiline innovatsioon humanitaarteadustes ja -hariduses”. Esinesid Kaisa Kulasalu (Rahvusparkide mälu-aastike kaardirakendus balansseerimas rahvaväljaande ja uurimiskeskonna vahel) ja Mari Sarv (Võrgustikuanalüüs humanitaarteaduste meetodina). Seminaril oli kokku üheksa ettekannet, kus tutvustati mitmesuguseid digitaalhumanitaarseid projekte ja uuringuid. Seminaril teisel päeval toimus kaks õpituba, üks korpuste kasutamisest uurimistöös ning teine RTI pildistamisest. Samas esitleti 2013. aasta seminari projektitutvustuste kogumikku (<http://www.folklore.ee/dh/dhe2013/>). Seminari ja kogumiku väljaandmist toetas Eesti Kultuurkapital.

28. oktoobril esines Mall Hiimäe Lääne-Virumaa raamatukogutöötajate seminaril Rakvere keskraamatukogus ettekandega “Vaimujutud trükisõnas ja rahvapärimuses”

ning Viru Instituudi seminaril Lääne-Virumaa haridus ja kultuuritöötajatele TLÜ Rakvere kolledžis ettekandega “Üleloomulikud vaimolendid rahvapärimuses”.

31. oktoobril esines Ave Goršič ettekandega “A Scholarly Historical Retrospect: Collecting Folk Medicine in Estonia Before the 21st Century” sümposiumil “Plants as Medicine, Herbs as Culture – Ethnobotany, History and Pharmacology”, mille korraldas Jyväskylä Ülikooli ajaloo ja etnoloogia osakonna dotsent PhD Susanna Niiranen.

31. oktoobril esines Valdo Valper Tõutsi külas Kappermäe seltsimajas ettekandega “Kohapärimus ja ideoloogiad. Välitööd Otepää kihelkonnas 2014. aastal”, kajastades piiriülese programmi Est-Lat-Rus projekti “Arheoloogia, võim, ühiskond: Koostöö arheoloogiapärandi kaitseks” raames tehtut.

1.–3. novembrini osales Jaanika Hunt Prahas 11. rahvusvahelisel konverentsil “Making Sense of: Suffering, Dying and Death” ettekandega “Vampire and Zombie Boom in Estonian and Western Youth Culture”.

3. ja 4. novembril esines Mari Sarv ettekandega “Don’t Tell Such Things Outside Your Family: Divergence of Family Stories In- and Outside the Family” EKLA korraldatud konverentsil “Family History: Facilitating Intergenerational and Intercultural Exchange”.

8. novembril osales Jüri Metssalu juhendajana Viljandi vanalinna pärimuse kogumise laagris.

10. novembril esinesid Mall Hiimäe ja Jüri Metssalu kirjandusmuuseumis Ida-Virumaa noortele ERA tegevust ning Eesti pärimuskultuuri tutvustavate loengutega.

14. novembril käisid Mairi Kaasik ja Inge Annom Seto XX muinasjutupäeval Mikitamäe vallamajas, kus osalesid žüriina.

21. novembril pidas Janno Simm Võnnu kultuurimajas loengu põhja-hantidest ja näitas filmi “Sügis Obi jõel”.

25. novembril pidas Jüri Metssalu Viljandis Omakultuuriakadeemia loengusarjas “Utoopia?” loengu “Kohapärimus – utoopiline uurimisala?”.

26. ja 27. novembril korraldasid Janika Oras ja Taive Särg regilaulukonverentsi “Regilaulu teisenemised ja piirid / The Transformations and Borders of regilaul”. ERAt esindasid Mari Sarv (Regilaulumaailma suhtlusvõrgustikud), Liina Saarlo (Regilaulujaht Alutagusel. Rahvaluulekogumisest Ida-Virumaal 1950. aastatel), Kristi Salve ja Janika Oras tegid ühisettekande (Veel üks katse mõista värsikesi), Ingrid Rüütel (Regivärsitunnustega laulud Saaremaal 20. sajandi alguses), Helen Kõmmus (Regilaul Hiiumaal: säilitav siirdumine ja dünaamiline teisenemine), Andreas Kalkun (Seto naiste laulud väljarändamisest. Suuline ajalugu ja poeesia) ning Taive Särg (Regilaulu ‘vägi’. The ideas about power of regilaul and their associated rhetorics in the context of New Age / Regilaulu vägi. Regilaulu mõju ja sellega seotud retoorika uue vaimsuse kontekstis). Esitleti Anu Korbi koostatud veebiväljaannet “Siberi eestlaste laulud” (Helisalvestusi Eesti Rahvaluule Arhiivist, 5).

28. novembril esines Jüri Metssalu Valga muuseumi kodu-uurimispäeval ettekandega "Kohapärimuse uurimise allikatest".

28.-29. novembril esines Aado Lintrop ettekandega "Mythologie des Khantys dans le contexte de la mythologie des Ougriens de l'Ob" Pariisis INALCO konverentsil "Journées khantyes".

Et teadvustada ja tutvustada rahvaluulekogudes olevaid materjale, on ERA juba mitu aastat saatnud sotsiaalmeediasse iga päev ühe killukese (Facebookis Eesti Rahvaluule Arhiivi lehel <http://www.facebook.com/rahvaluulearhiiv>; twitteris @eratera). Sel suvel käivitasime twitteris ka eraterade ingliskeelse paralleelvoo @eragrains, et tutvustada Eesti Rahvaluule Arhiivi ja selle kogusid populaarses vormis ka ingliskeelsele avalikusele.

Ave Goršič

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnas

8.–22. juulini viibisid Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov Eesti Bulgaaria koostööprojekti raames Bulgaaria kaguosas välitöödel (kloostrite, matusepaikade ja pühapaikade jäädvustamine jm).

21.–27. juulini ja **24.–30. augustini** viisid Renata Sõukand ja Raivo Kalle Saaremaal Eesti Keel ja Kultuurimälu II projekti EKKM14-300 raames läbi taimepärimuse kogumise välitööd. Etnobotaaniliste välitööde raames intervjueeriti 57 inimest, lindistatud intervjuusid kogunes umbes 35 tundi, lisaks ligi 200 lehekülge välitöö märkmeid. Taimede tuvastamiseks on kogutud 150 taimenäidist. Välitööd hõlmasid kogu Saaremaa.

31. juulist 3. augustini osales Tõnno Jonuks Tallinnas Euroopa Sotsiaalanthropoloogia Ühingu (European Social Anthropology Association) konverentsil, kus korraldas koos Iain Edgariga (Durham) sessiooni "The Edgy Northern European Imaginaries: Cultural Identity Through the Looking Glass of Fabulous Ancestors and Ludic Realities".

2. augustil osalesid Renata Sõukand ja Raivo Kalle Põlvamaal Kanepi vallas Mesipuu talus perepäeval "Rehepapi 7 ametit". Raivo Kalle viis läbi kaks jalutuskäiku looduslike toidutaimede tutvustamiseks ja Renata Sõukand taimede maitse mälu töötoa.

17. augustil osalesid Renata Sõukand ja Raivo Kalle Raadil Eesti Rahva Muuseumi perepäeval "Kunksmoori päev", kus nad rääkisid looduslikest puuviljadest ja marjadest ja viisid läbi taimede maitse mälu töötoa.

18. augustil toimus Tallinnas Eesti Teaduste Akadeemias sümposium "Scala naturae: Symposium in Honour of Arvo Krikmann's 75th Birthday". Rahvusvahelise nõupidamisega tähistati Eesti ühe mitmekülgsema ja viljakama folkloristi, Eesti Kirjandusmuuseumi vanemteaduri ja Eesti Teaduste Akadeemia liikme Arvo Krikmanni juubelit (sümposiumi koduleht <http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2014/scalanaturae/>). Mare Kõiva tegi ettekande "Invented Sacrality"; Anneli Baran, Liisi Laineste ja Piret Voolaid

esitlesid juubilari auks välja antud kogumikku *Scala naturae: Festschrift in Honour of Arvo Krikmann*.

20.–22. augustini osales Katre Kikas Helsingis konverentsil “Reading and Writing from Below: Exploring the Margins of Modernity”. Ta pidas ettekande “Writing the National, (Re)Writing the Local: Estonian Folklore Collectors in Search of Their Local Identity”.

9. septembril esitles osakond kirjandusmuuseumis Piret Paali koostatud raamatut *Halltõbi*, mis ilmus rahvaluule suursarjas “Monumenta Estonia Antiquae”. Teose koostamist ja väljaandmist toetasid Haridus- ja Teadusministeeriumi riiklik programm Eesti keel ja kultuurimälu, sihtfinantseeritav teema SF0030181s08, uurimisprojekt IUT-2205, Eesti Kultuurkapital ja Rahvuskultuuri Fond.

10.–14. septembrini osales Tõnno Jonuks Istanbulis Euroopa arheoloogiaühingu (European Association of Archaeologists) aastakonverentsil, kus esitas koos Eve Rannamäega (TÜ) posterettekande “Animals for Pendants – Teeth and Claws Used for Pendants in Estonia”, korraldas koos Ester Orase (Cambridge), Martti Veldi (Leiden), Tiina Äikäsi (Oulu) ja Marte Spangeniiga (Stockholm) sessiooni “Sacred Nature – Site Biographies, Research, Ethics” ning pidas Ester Orase (Cambridge) ja Martti Veldiga (Leiden) ettekande “How to Measure Holiness? Evaluating Natural Sacred Sites in Estonia”.

25. septembril viis Raivo Kalle läbi looduslike toidutaimede koolituse Rakvere Ametikooli õpetajatele.

25.–27. septembrini osalesid Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov Innsbruckis Rahvusvahelise Etnograafia ja Folklooriühingu (SIEF) rituaalse aasta töörühma aastakonverentsil “Magic in Rituals and Rituals in Magic” ettekandega “The Moon, Astronomic Objects and Symbolic Rites in 20th Century Healing Strategies”.

26. septembril tutvustas Reet Hiimäe teadlaste ööl terviseennetuslikku kaitsemaagiat.

26. septembril osales Renata Sõukand Saaremaal teadlaste ööl loenguga gümnasistidele, viis läbi seminari bioloogia eriklassiga ning loeng-degustatsiooni teetaimedest täiskasvanutele.

1.–3. oktoobrini osalesid Reet Hiimäe, Mare Kõiva, Andres Kuperjanov, Liisi Laineste ja Piret Voolaid Sofias rahvusvahelisel konverentsil “Balkan and Baltic States in United Europe: History, Religion, Culture II”. Reet Hiimäe tegi ettekande toiduga seotud uskumustest (Food and Magical Thinking: Dietary Ways to Protect the Body and the Self), Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov tänapäevastest pühapaikadest (Sacred Places – the Destinations of Travels and Pilgrimages), Liisi Laineste internetihuumorist (Social Memory, Internet Humour and Sharing: Central Cultural Logic of Web 2.0) ja Piret Voolaid sotsiaalmeedia reageeringutest 2011. aastal alanud dopinguskandaalile (Our Olympic Winner and Doping Lore: Constructing a Culture Hero Online).

16. ja 17. oktoobril osales Mare Kõiva Riias rahvusvahelisel religiooniuurimise konverentsil “Between East and West: Youth, Religion and Politics” ettekandega “25 years of experience bringing together nature religions”.

23. oktoobril esinesid Renata Sõukand ja Raivo Kalle Eesti Kirjandusmuuseumis ARSi kogumiskonverentsil ettekandega “Kuidas dokumenteerida taimede lõhna ja maitset?”.

28. oktoobril osalesid Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov Tartus seminaril “Eesti digitaalhumanitaaria A° 2014: infotehnoloogiline innovatsioon humanitaarteadustes ja -hariduses” ettekandega “Akadeemilised avatud juurdepääsuga ajakirjad – kuhu edasi?”.

28. ja 29. oktoobril viibis Nikolay Kuznetsov Iževskis (Udmurtia) konverentsil Permistica XV, kus ta esines ettekandega.

30. oktoobril esines Piret Voolaid Tartus Eesti Rahvapärimuse Kooli mardi- ja kadripäeva kombestiku koolitusel loenguga “Eesti mõistatuste alaliigid ja allikad. Mõistatamine kadri- ja mardipäeva kombestikust”.

2.–9. novembrini toimus Lõuna-Portugalis Taviras Rahvusvahelise Parömiologia Assotsiatsiooni (Associação Internacional de Paremiologia / International Association of Paremiology, AIP-IAP) korraldatud vanasõnade alane teadusüritus “8th Interdisciplinary Colloquium on Proverbs” (ICP14), kus osakonna vanemteadur Piret Voolaid esines ettekandega “New Estonian Paremiological Database: Proverbs in Graffiti”.

6.–8. novembrini osalesid Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov Santa Fes (USA) Ameerika Folklooriühingu (American Folklore Society) aastakoosolekul, kus astusid üles paneelis “Exploring Open Access Folklore Scholarship 2: Myth and Opportunities of Open Access” ettekandega “Folklore: Electronic Journal of Folklore. 18 Year with Open Access”. Mare Kõiva esitas 8. novembril ka ettekande “Help for Circus Animals versus Pet Birthdays”.

14. novembril esitles osakond kirjandusmuuseumis venekeelset artiklikogumikku *Мы не немцы: Антропология протеста в России 2011–2012 годов* (Me ei ole tummad. 2011. ja 2012. aastal Venemaal asetleidnud protestide antropoloogia), mille andis välja Eesti Kirjandusmuuseumi teaduskirjastus (koostajad ja toimetajad Aleksandra Arhipova ja Mihhail Aleksejevski).

19. novembril pidas Piret Voolaid Ilmatsalu Põhikoolis kaks külalistundi (5.–6. ja 7.–8. klassidele) tänapäeva folkloorist ja folkloori lühivormidest.

20. novembril esinesid Renata Sõukand ja Raivo Kalle Eesti Põllumajandusmuuseumis konverentsil “Eesti toit ja toidukultuur” ettekandega “Kodumaiste teetaimede kasutuse muutus ajas”.

15.–17. detsembrini osales Tõnno Jonuks koos Kristiina Johansoniga (TÜ) Manchesteris teoreetilise arheoloogia rühma konverentsil ettekandega “Magic in Museums – the Case from Estonia”

17. detsembril astus Reet Hiimäe üles Kanepi Teataja 15. aastapäeval ettekandega rahvapärimuse ja massimeedia suhetest.

Teisipäevaseminarid

16. septembril rääkis Tartu Ülikooli religiooniantropoloogia doktorant Erki Lind religiooni kehalisusest.

23. septembril käsitles Mare Kalda tüviteksti keskkonnas Youtube ehk ühte eesti videomeemi.

Valdavalt rahvaliku veebi (vrd Robert Glenn Howard 2008, 2009) kaudu levivate uute folkloorsete žanride hulgas nimetab internetimeemide uurija Limor Shifman (2013) menüüfilmide jm liikuvate piltide loovaid töötlusi. Videomeemide hulgas on massikultuuri põhiseid klippe, mille vaatajateks on rahvusvaheline huvitajaskond. Ent ka rahvuskultuuri visuaalsed tekstid on läinud töötlusse ning koguvad tuhandeid vaatamiskordi. Missugused tuntud filmi episoodid on inspireerinud ümbertegemist? Kuidas on muudetud pildi, teksti ja saatemuusika vahekordi ja missugune on uus visuaal? Missugused võiksid olla folkloristika võimalused või isegi kohustused taoliste loomesaaduste tõlgendamisel? Seminariküsimused olid ajendatud “Kevade” (Tallinnfilm 1969) paroodiatest keskkonnas YouTube.

30. septembril rääkis Tõnno Jonuks Euroopa Arheoloogide Assotsiatsiooni (European Association of Archaeologists, EAA) 20. kokkusaamisest Istanbulis. Lisaks ülevaatele mõnedest konverentsi teemadest meenutas ta ekskursiooni Kagu-Türgisse, mis toimus konverentsi raames ja kus käidi väga põnevates paikades. Muuhulgas ka Göbeklitepes, kohas, mida osa uurijaid peab religiooni hälliks.

7. oktoobril rääkis Tallinna Ülikooli kultuuriuuringute doktorant Jaanika Hunt oma doktoritööst, mille teemadeks on surm, mälestustätoveeringud ja libasurnute “buum” noortekultuuris. Uurimise all on küsimused, kuidas on muutunud suhtumine surma ja milliseid on väljundid oma leinaga toimetulemiseks.

14. oktoobril meenutasid Reet Hiemäe, Mare Kõiva, Andres Kuperjanov, Liisi Laineste ja Piret Voolaid 1.–3. oktoobrini 2014 Sofias toimunud konverentsi “Balkan and Baltic States in United Europe: History, Religion, Cultures II” (kava <http://www.balkanethnology.org/files/PROGRAMME.pdf>).

21. oktoobril kõneles Kadri Tüür heeringast rahvaluules.

Heeringas on kala, keda Läänemere ääres elavad inimesed kohtavad üldiselt surnud ja soolatud kujul, mitte elusa kalana. Kadri huvi heeringa kui kultuurinähtuse vastu algas kirjanike Juhan Smuuli ja Evald Tammlaane loominguga kaudu, kuid on ajapikku laiinenud ka rahvalauludele, mis samuti aitavad heeringa võimalikke kultuurilisi tähendusi kontekstualiseerida.

Seminaris andis ta põgusa ülevaate heeringa esinemisest regivärsilistes rahvalauludes eesti regilaulude andmebaasi põhjal; lisaks rääkis pisut ka heeringa kujutamise eesti realistlikus proosas.

28. oktoobril oli Ado Lintropi vaatluse all on filmi “Šamaan” aluseks olnud Demnime Kosterkini 1977. aasta šamaanirituaali eri tõlgendused, mis on mõjutanud ka seal kõlanud tekstide tõlkimine.

Filmi tarvis tõlkis Demnime laulud vene keelde Ust-Avamist pärit Svetlana Turdagina (seega kohalik), kes tollal õppis Leningradi Herzeni nimelises instituudis lasteaednikuks. Turdagina tõlke pani omakorda eesti keelde Andres Mihkels. Filmis jooksevad tõlke subtiitrid enam-vähem järjest, kuni lõpevad ootamatult, kuigi rituaal jätkub. Tõlge sai lihtsalt otsa. Detailsem uurimine, mis tekst millise lauluga kokku peaks käima, viis avastuseni, et kui rituaali sissejuhatav retsitatiiv välja arvata, on Turdagina ja Mihkelsi tõlge suuresti fantaasia vili.

18. novembril oli külas Venemaal toimuvate poliitiliste protestide uurija Aleksandra Arhipova, kes kõneles 21. septembril paralleelselt Moskvast ja Peterburis toimunud Venemaa ja Ukraina vahelise sõja vastastest meeleavaldustest.

25. novembril rääkis vanemteadur Liisi Laineste dilemmast, mis on huumoriuurijaid alati intrigeerinud. Nimelt sellest, mis funktsiooni täidab huumor rasketel aegadel. Näiteid esitas ta juudihuumorist ja nõukogude-aegsest naljaloomest. Lisaks tutvustas Liisi Laineste uut artiklikogumikku, milles kirjeldatakse Teises maailmasõjas levinud karikatuure.

2. detsembril kõneles Katre Kikas “äratussõnadest”. ‘Äratussõnad’ on osa rahvuslikust liikumisest. ‘Äratussõnade’ esmasteks eeskujudeks on Hurda ja Eiseni rahvaluulekogumise üleskutsed. Samuti kirjutasid lühikesi kirjatükke nende kaastöölised, et elavdada kohalikku kogumistööd. Esineja keskendus ‘äratussõnade’ ja kogumisdünaamika seosele. Ta tutvustas tekstide vormi ja ülesehitust, metafoorikat ja adresseerimisviise ning ka seda, kuidas ja kuidas ilmneb äratussõnades seos konkreetse kohaga, mille elanike poole pöördutakse.

Asta Niinemets

Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonnas

29. ja 30. juulil sümposium The Second International MEWSC Workshop “Indigenous Ontologies: Reassessing Human and Non-Human Relations”.

2.–25. septembrini külastas eesti ja võrdleva rahvaluule osakonda inglise rahvalaulik Bob Lewis (Lääne-Sussex, Suurbritannia), kes 24. septembril andis kontserdi Tampere Maja keldris ja 25. septembril osales vabavormilises seminaris.

12.–26. septembrini pidas külalisõppejõud Aleksandra Arhipova (Venemaa Riiklik Humanitaarülikool) ingliskeelse loengukursuse “The Ethnography of the Post-Socialist Societies” (Postsotsialistlike ühiskondade etnograafia).

18. septembril pidas külalisõppejõud dr. Alexander D. King (Aberdeeni ülikool, Šotimaa, UK) korjaki folklooritekstidele keskendudes loengu “Explorations in Ethnopoetics”.

9. ja 10. oktoobril pidas külalisõppejõud Judit Kis-Halas (Pécsi ülikool, Ungari) loengukursuse “Nõiad, ravitsejad ja targad. Rahvapärane maagia ja meditsiin varauusaegses Euroopas”.

3.–13. novembrini pidas külalisõppejõud Camilla Asplund Ingemark (Åbo Akademi ülikool, Soome) loengukursuse “Swedish Cultural Analysis: A Method for Interpreting Our Own Culture” (Rootsi kultuurianalüüs: uurimismeetod omaenda kultuuritõlgendamiseks).

Liilia Laaneman

Kaitstud bakalaureusetöö

Katrina Tulev (28.08.2014) ***Eesti Rahvaluule Arhiivi fotokogu kujundamisprintsiipidest 20. sajandi alguse vaadete kontekstis Richard Viidalepa fotode näitel.*** Juhendajad doktorant Kaisa Kulasalu ja dotsent Ergo-Hart Västriik, oponent doktorant Astrid Tuisk.

Kaitstud magistritööd

Terje Puistaja (28.08.2014) ***Kogemuse mõistest perepärimuse välitööde näitel.*** Juhendaja dotsent Risto Järv, oponent vanemteadur Anu Korb.

Liis Reha (28.08.2014) ***Kolga mõisa lood pärimusprotsessis: intervjude, arhiivi- ja meediatekstide võrdlev analüüs.*** Juhendaja prof Ülo Valk, oponent nooremteadur, doktorant Kristel Kivari.

NEWS IN BRIEF

In memoriam

Linda Dégh (March 18, 1920 – August 19, 2014).

Birthday Greetings!

Erna Tampere (95), Dan Ben-Amos (80), Arvo Krikmann (75), Wolfgang Mieder (70), Jaak Jaaniste (70), Mare Kõiva (60), Virve Raag (60), Irina Nurijeva (55), Mare Kalda (50), Kadri Viires (50), Reet Hiimäe (40), Renata Sõukand (40), Tõnno Jonuks (40), Liisa Vesik (35).

Conferences on Religious Studies in Lithuania and Latvia

Mare Kõiva writes about the 11th conference of the International Study of Religion in Eastern and Central Europe Association (ISORECEA) at Vytautas Magnus University in Kaunas, Lithuania, on April 24–27, and the 2nd international conference of the Latvian Association for the Study of Religions (LRPB) at the University of Latvia in Riga, on October 16 and 17.

Symposium “Scala naturae” in Honour of Academician Arvo Krikmann’s Jubilee

An overview in English by Piret Voolaid is available in *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, Vol. 59, at <http://www.folklore.ee/folklore/vol59/news.pdf>.

Europhras Conference in Paris

An overview in English by Anneli Baran is available in *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, Vol. 59, at <http://www.folklore.ee/folklore/vol59/news.pdf>.

Conference *Balkan and Baltic States in United Europe: History, Religion, Cultures II* in Sofia

An overview of the conference that took place in Sofia, Bulgaria, on October 1–3, 2014, is given by Reet Hiimäe, Mare Kõiva, Liisi Laineste and Piret Voolaid.

Fourth International Conference of Humour in Codogno

An overview about the 4th conference of humour by Liisi Laineste.

Natalia Ermakov Defended a PhD Thesis on Erza Lamentations

On October 15, Natalia Ermakov defended her doctoral thesis titled, *Ersa Laments: Traditions and Modernity*, at Tallinn University. An overview is given by Ingrid Rüütel.

Calendar

A brief summary of the events of Estonian folklorists from July 2014 to December 2014.